

Single-celled Protozoa (*Euglena*) with a whip-like flagellum that it uses for locomotion
Copyright Lizzie Harper

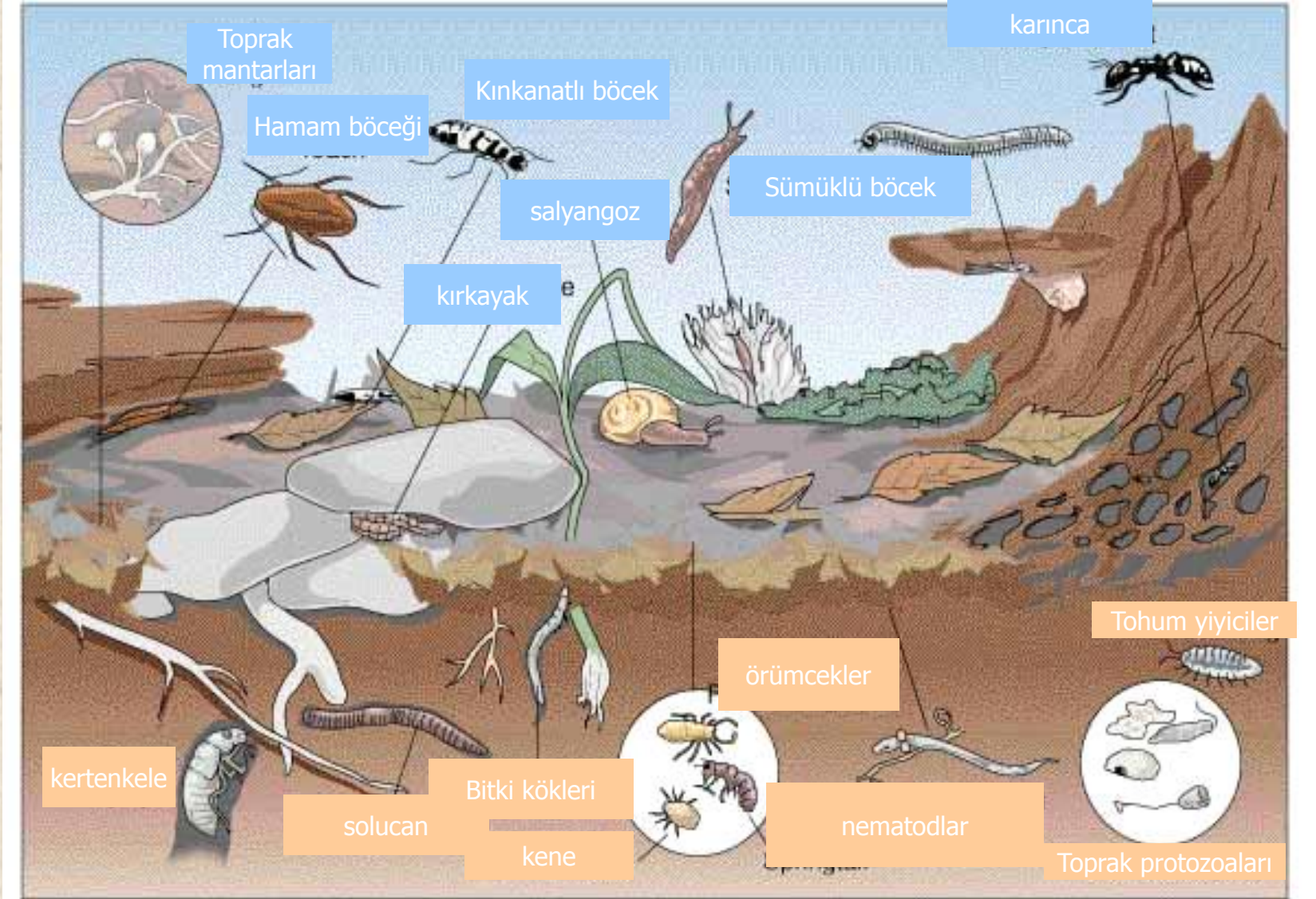
lichens

TOPRAK CANLILARI

Prof. Dr. Ayten NAMLI

Küçük ama karmaşık dünya

Besin Döngüsü

Toprak organizmaları arasında birkaç üretici olmasına karşın, diğer ana bileşenler ; tüketiciler, ayrıştırıcılar ve cansız maddelerdir.

TOPRAK CANLILARININ TOPRAKTAKİ YERİ VE ÖNEMİ

- Toprağın canlı ve dinamik bir yapı kazanmasını sağlayan toprak canlıları (organizmalar), sayıları 1 gram toprakta birkaç yüzden milyarlara kadar değişebilen ve toprak oluşumu ve verimliliği açısından son derece önemli katkılar yapan canlılardır.
- **Toprak canlılarının en önemli işlevi; bitkisel ve hayvansal artıkları ayrıştırarak bitki besin maddelerinin bitkilere yararlı geçmelerini sağlamaktır.**
- Ancak toprak canlılarının sayı ve aktivite düzeyi yaşamını sürdürdüğü toprağın fiziksel ve kimyasal özelliklerinin uygunluğu ölçüsünde yüksek olmaktadır.

TOPRAK CANLILARI

Topraktaki organizmaları ve bunların her türlü aktivitelerini **Toprak Biyolojisi** bilim dalı inceler.

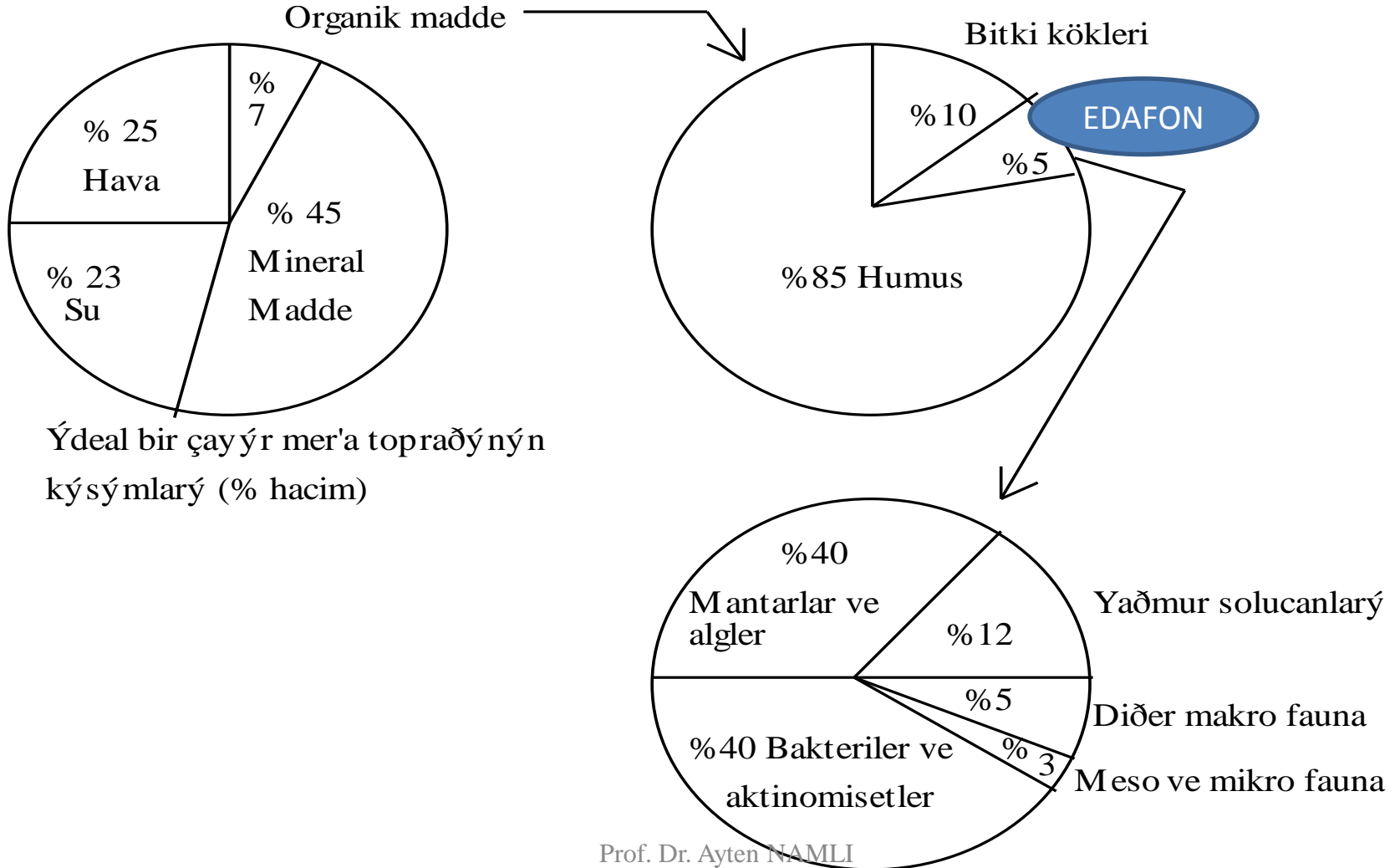
Toprak mikroorganizmalarının tümü **EDAFON** olarak tanımlanmaktadır.

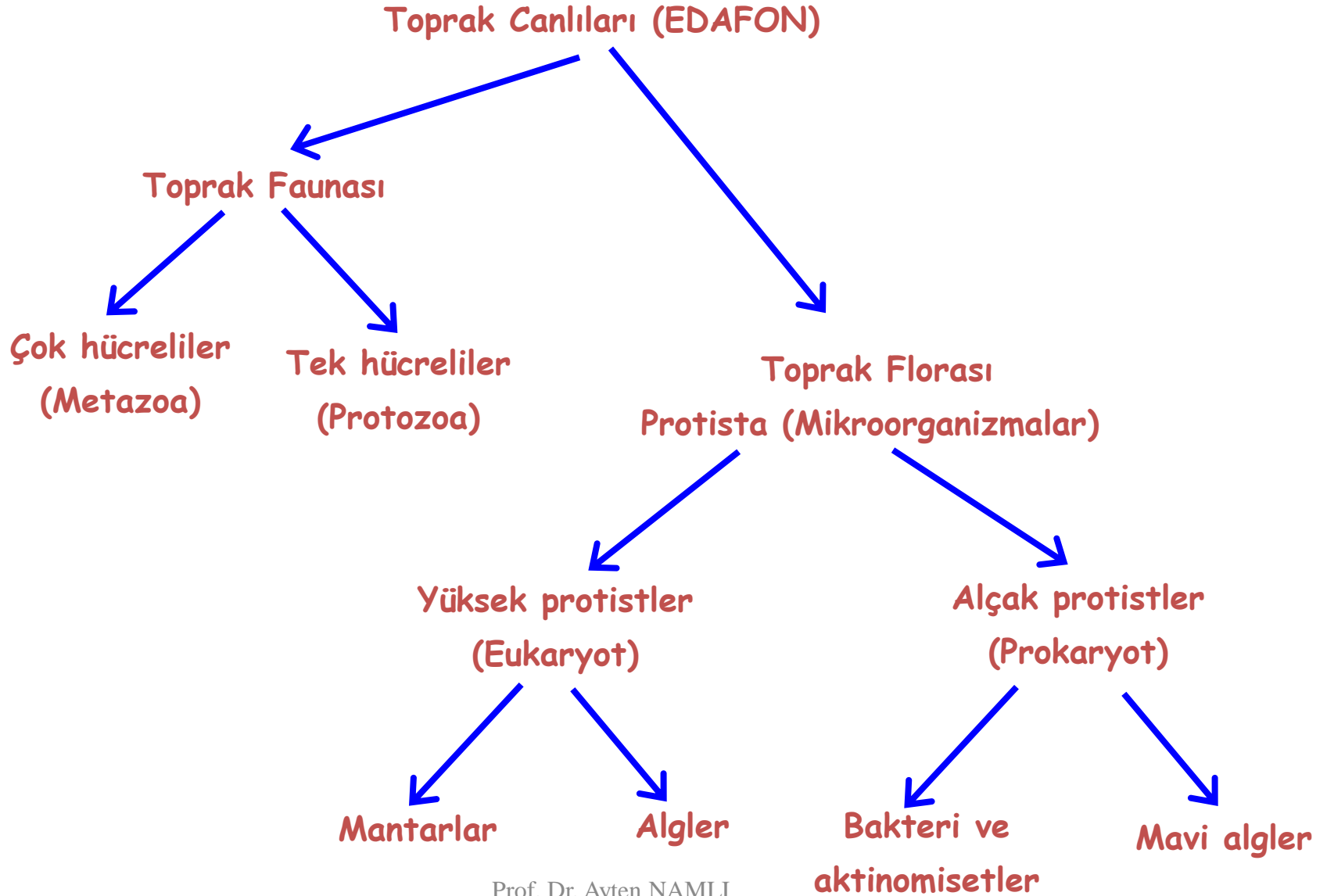
TOPRAK CANLILARININ SINIFLANDIRILMASI

- Toprakta, farklı morfolojik özelliklerinin yanısıra enerji elde etme, solunum, üreme, hava azotunu fikse etme vb pek çok açıdan birbirinden farklı fizyolojik özelliklere sahip canlılar bulunmaktadır.
- Toprak canlılarının sistematğinde de bu farklı özellikler önemli yer tutmaktadırlar.

Genel olarak toprak hacminin %5'ini kapsayan organik kısmın %85'ini humus, %10'unu bitki kökleri ve %5'ini de Edafon olarak tanımlanan toprak canlıları kapsamaktadır.

Toprak Canlıları

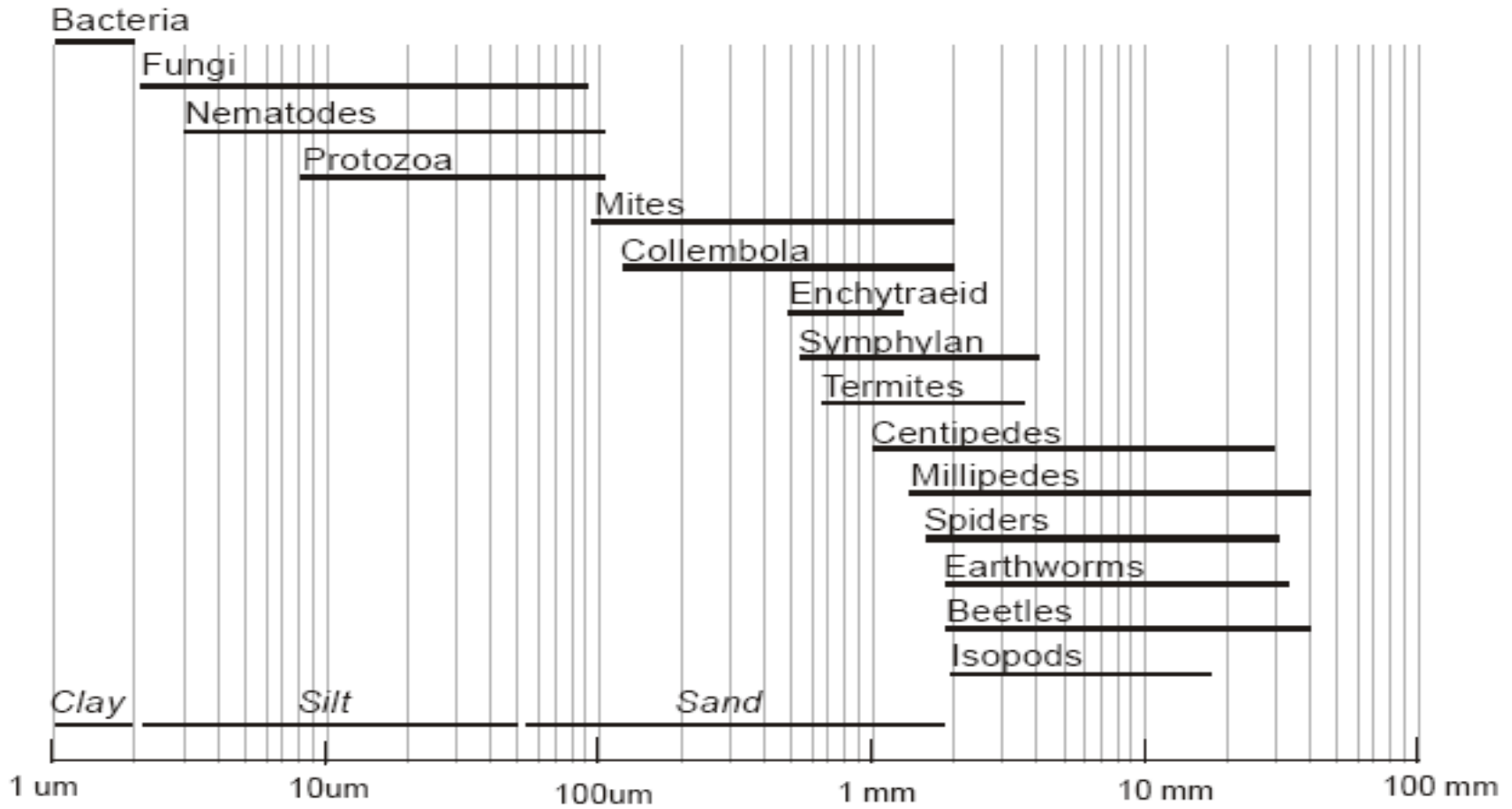
TOPRAK CANLILARININ GENEL SINIFLANDIRILMASI

A. TOPRAK FAUNASI:

1. Makro fauna (kırkayaklar, karınca, solucanlar)
2. Mezofauna (nematodlar, collemboller, rotatorlar)
3. Mikrofauna (Amipler, kamçılılar)

B. TOPRAK MİKROFLORASI (Biota):

- 1. Bakteriler
- 2. Mantarlar
- 3. Algler

BOYUTLARINA GÖRE TOPRAK CANLILARI

Toprak Bakterileri

- Bu organizmalar topraklarda sayı, aktivite ve ekolojik etkileri bakımından en önemli grubu oluştururlar.
- **1 gram toprakta bakteri sayısı 1milyon ila 4 milyar arasında değişir.**
- Bakteriler "Bergey'in tanımlayıcı bakteriyolojik klavuzun" da belirtildiği gibi **sistemik veya taksonomik** esaslara göre gruplanabilir.
- Bunun dışında fizyolojik farklılıklarına göre gruplar oluşması mümkündür.
- Örneğin **beslenme ve metabolik karakteristiklerine göre, enerji kaynakları, karbonhidratların gelişme için kullanımı, elementel azotu azot kaynağı olarak kullanabilme yeteneği, oksijen istekleri** gibi .
- Hücre yapısı da bakteri tanımlanmasında kullanılmaktadır;
- Ana morfolojik tipler arasında **çubuk (bacilli)** şeklinde olanlar en yaygınlarıdır. Bunun dışında **yuvarlak şekilli (cocci)** ve **spiral şekilli (spirilla)** bakteriler mevcuttur.

Sıcaklık gereksinimlerine bakılarak üç gruba ayrılmaktadırlar:

- **Psikrofil organizmalar:** 5 °C'nin altındaki düşük sıcaklıklarda gelişebilen fakat mezofillere benzer şekilde daha yüksek sıcaklıkta optimum gelişme gösteren
- **Mezofil organizmalar:** Düşük sıcaklıkta veya kırk derecenin üzerindeki yüksek sıcaklıklarda gelişemeyen organizmalar. Gelişme optimumları genellikle 25 ile 37°C'dir.
- **Termofil organizmalar:** 45 ve 75 °C gibi yüksek sıcaklıklarda gelişebilen ve optimumları 55-65 °C olan organizmalar olup, kırk derecenin altında çok zayıf gelişme gösteren

Enerji ve karbon kaynakları kullanımlarına göre sınıflanması

1. Ototrofik bakteriler:

2.. Heterotrofik bakteriler:

1. OTOTROF BAKTERİLER:

- Gerekli olan karbonu havanın karbondioksiti veya metan gibi inorganik bileşiklerden, enerjiyi de **inorganik maddelerin yükseltgenmesinden** sağlarlar.

1.1 Nitrifikasyon bakterileri:

- Bunlar organik maddenin mineralizasyonu sonucunda ortaya çıkan amonyumun önce nitrite sonra da nitrata yükseltgenmesini sağlarlar

1.2 Kükürt bakterileri: S bileşiklerinin yükseltgenmesinden sorumludurlar.

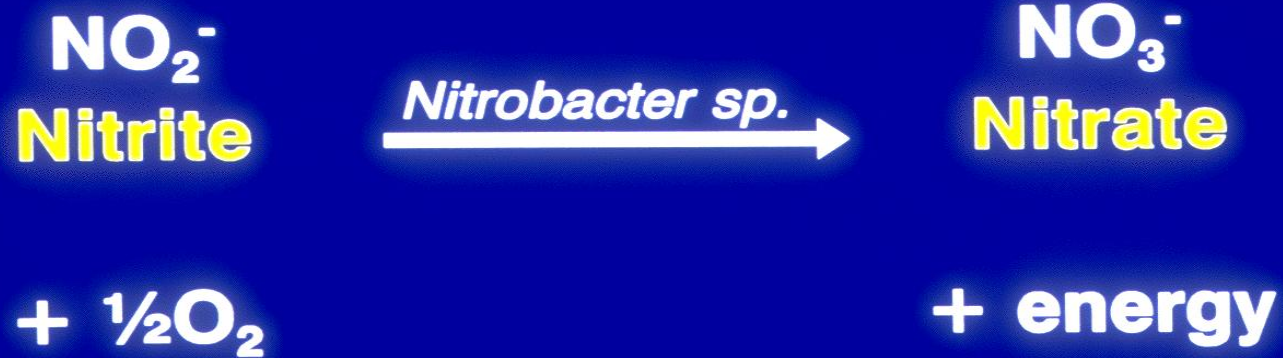
1.3 Demir bakterileri: Demirin yükseltgenmesinden sorumludurlar.

1.4 Hidrojen bakterileri: patlayıcı gaz bakterileri olarak da bilinirler. Moleküler hidrojeni yükseltgerler. Sonuçta su ve enerji oluşur.

Toprak Bakterilerinin enerji kazanım mekanizmaları, Nitrifikasyon I

Nitrifikasyon II

HETEROTROF BAKTERİLER

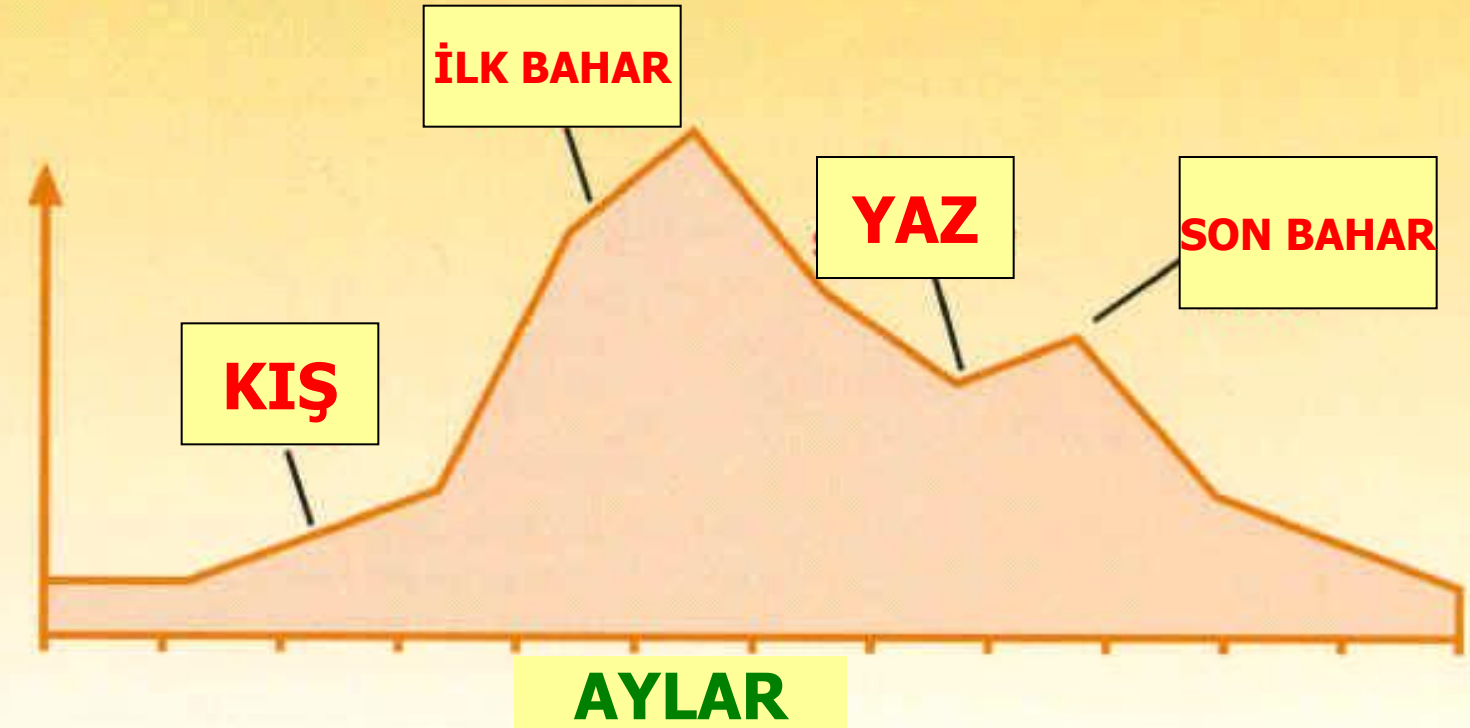
- Toprak mikroorganizmalarının %80-90'lık kısmı heterotrof yaşamlıdırlar.
- Enerji ve karbon kaynağı olarak toprak organik maddesini kullanırlar.
- Toprak organik maddesinin mineralizasyonu, toprak verimliliği ve bitkisel üretim açısından bu grubun ayrı önemi vardır.

Toprak Bakterilerini Etkileyen Faktörler

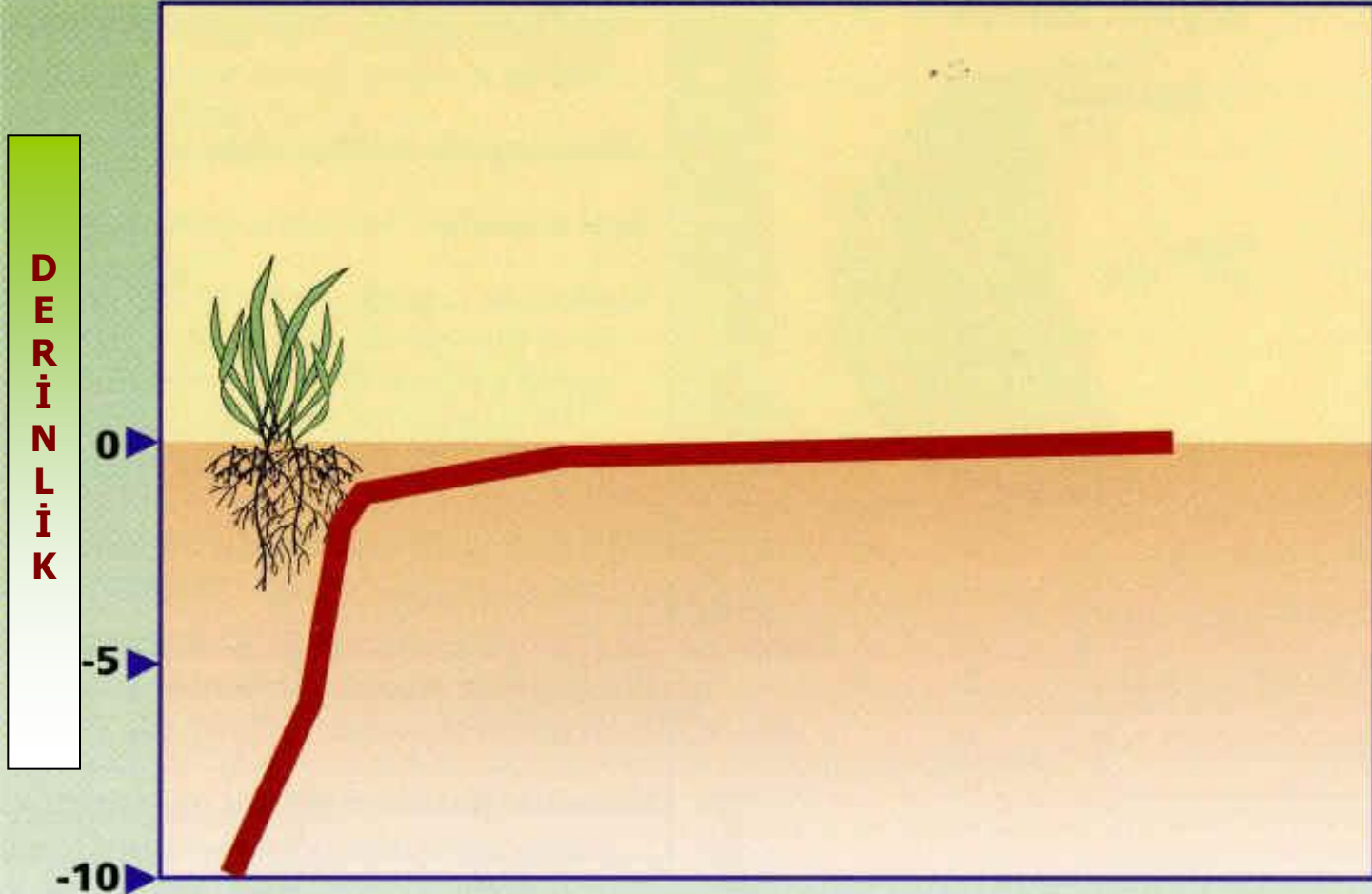
- a. Çevre ve toprak sıcaklığı
- b. Organik madde
- c. İnorganik besin elementleri
- d. pH
- e. Derinlik
- f. Mevsimler
- g. Toprak işleme ve kültürel işlemler

Mevsimlere bağlı mikrobiyal aktivite durumları

S
I
C
A
K
L
I
K

D
E
Ğ
İ
Ş
İ
M
L
E
R
İ

Derinlik ile Biyokütle Arasındaki İlişki

Toplam biyokütledeki artış

KİL MİNERALLERİ VE BAKTERİLER

Relative size of a bacterium, clay particle, virus, and fungus.

Bacterium
Bacillus sp.

Clay Mineral
Kaolinite

Virus
(Bacteriophage)

Scale
1 μm

Cross-section of
Fungal Mycellum

Aktinomisetler,

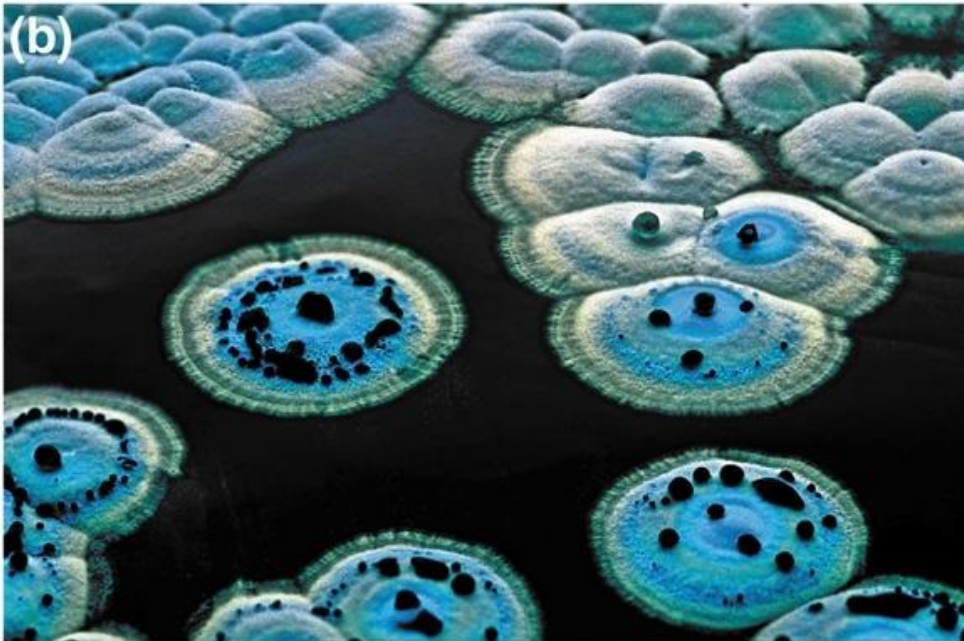
- Aktinomisetler, prokaryotik bakteriler olup, bakteriler ile mantarlar arasında bir geçit formudur.
- Hücre yapıları bakımından bakteri özelliği göstermekle birlikte mantarlar gibi dallanmış, miselli bir yapı oluştururlar.
- Aktinomiset adının taksonomik bir değeri bulunmamaktadır.
- Aktinomisetler, toprak toplam mikroorganizma sayısının % 10 ile 50'sini oluştururlar.

Aktinomisetler toprakta bakteri ve mantarlardan daha az biyokimyasal öneme sahip olmakla birlikte toprak ekosisteminde şu işlevlere sahiptirler:

- a. Topraktaki bazı dirençli **bitki ve hayvan dokularının ayrışması**
- b. Bitki dokuları ve yaprak döküntülerinin çeşitli formlara dönüştürülmesi ile **humus oluşumu**
- c. Yeşil gübrelerin, **kompost** ve hayvan gübresi yığınlarının olgunlaşması
- d. **Toprak kökenli bitki hastalıklarının oluşturulması**
Örneğin patates uyuzu ve leke hastalığı
- e. Bazı insan ve hayvan **enfeksiyonları.**

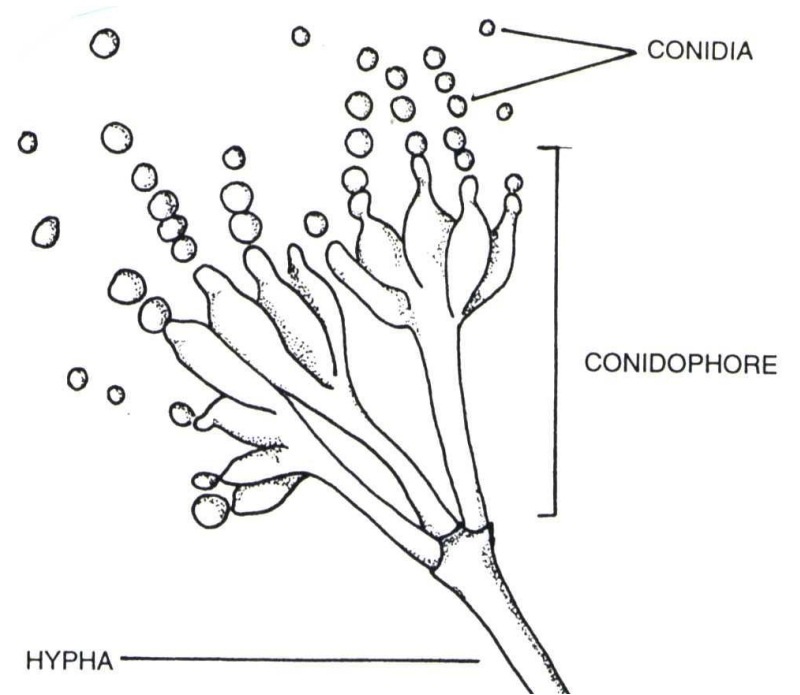
Aktinomisetler
mikroskopik
görünümde toz,
pudramsı yapıları ile
diğer
mikroorganizmalardan
kolaylıkla ayırt
edilebilirler.

- AKTİNOMİSETLERİN
- EN ÖNEMLİSİ OLAN
  - Streptomyces cinsine ait türlerin en önemli dikkat çekici özelliği
  - antibiyotik üretmesidir

TOPRAK MANTARLARI

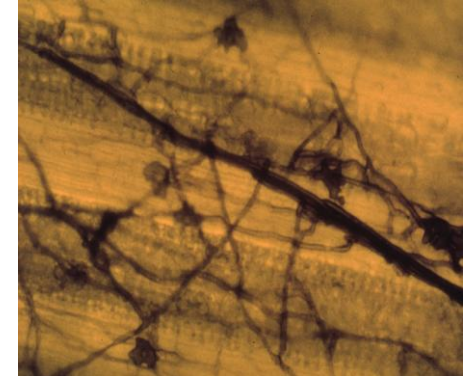
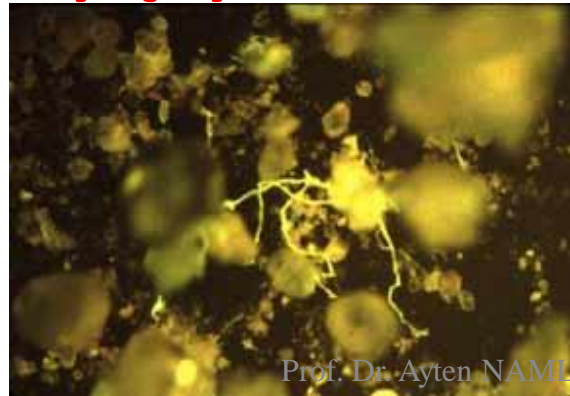

Mantarlar latince Fungi denen büyük bir alemdir.

- 100 binden fazla mantar türü mevcuttur.
- Hemen bütün ekolojik ortamlarda (havada, suda, toprakta, insan, hayvan ve bitki organizmalarında) mantarlara rastlanır.
- **Mantarlar heterotrofik organizmalardır.**
- **Mantarların en fazla yayılım gösterdiği ortam topraktır.**
- **1 gram toprakta 100 binden 1 milyon adede kadar mantara rastlanabilir.**
- Toprağın üst katmanlarındaki toplam mantar kütlesi hektar başına 1-2 ton kadardır.

MANTARLAR

- Özellikle **çalılık ve orman alan topraklarının** organik katmanında aktif olup, dominant mikroorganizma durumundadırlar.
- Özellikle **asit koşullu topraklarda mantarlar organik madde ayrışmasının ana unsurlarıdır.**
- **Asit topraklarda mantar sayısının fazla olmasının temeldeki nedeni; mantarlar pH 3-9 gibi geniş pH aralığında yaşayabilirken; bakteri ve aktinomistlerin asit koşullarda yaşayamamasıdır.**

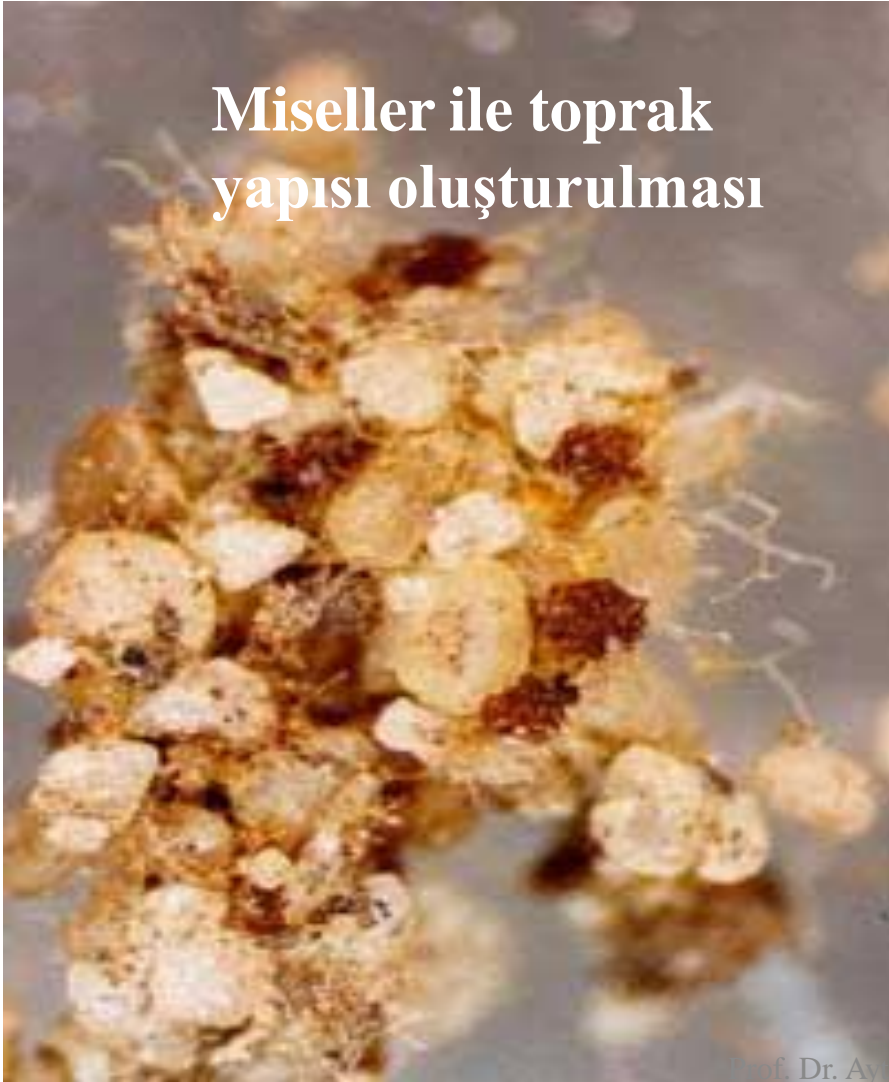

Mantar Gelişimini Etkileyen Ekolojik Faktörler

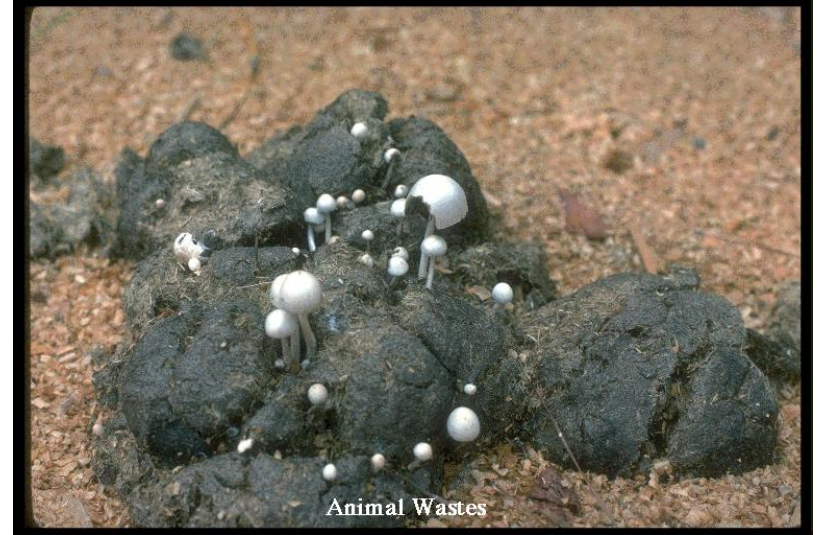
1. Organik madde statüsü,
2. Organik ve inorganik gübreler,
3. Su rejimi,
4. Havalanma,
5. Sıcaklık,
6. Profil durumu,
7. Mevsimler,
8. Vejetasyon

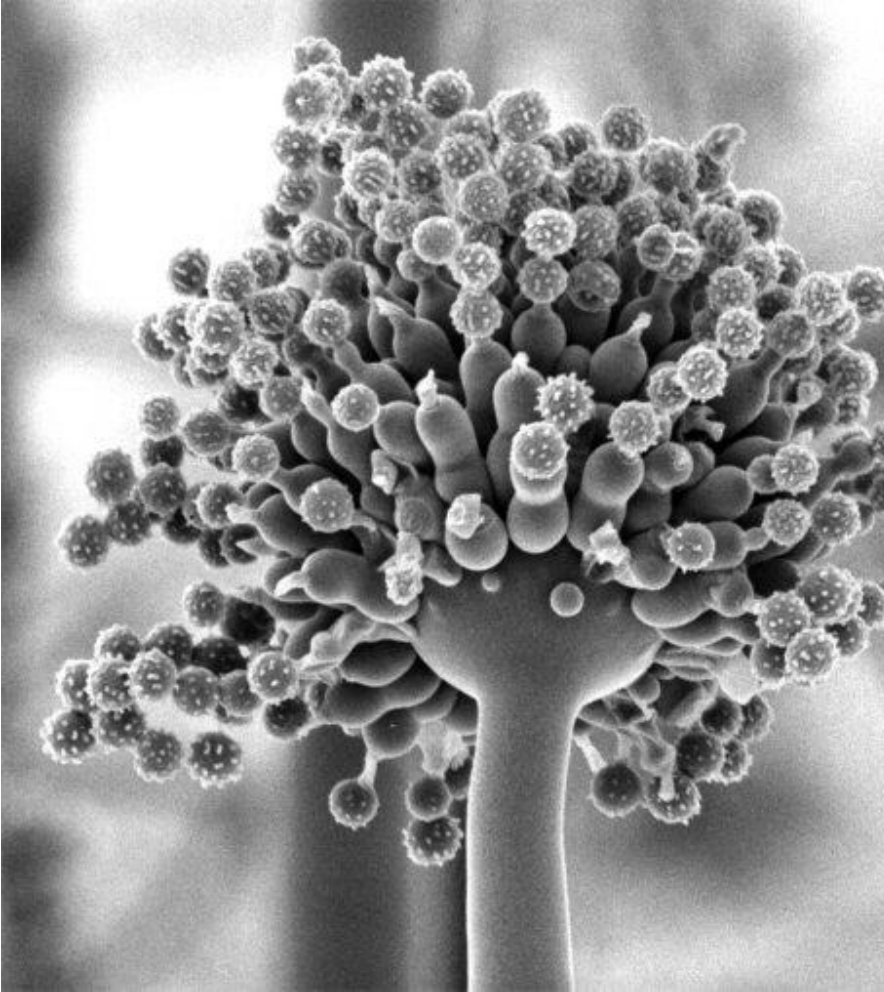
Mantar Aktiviteleri

Miseller ile toprak yapısı oluşturulması

Hayvan Dışkılarının Mineralizasyonu

ASPERGILLUS FUMIGATUS

ASPERGILLUS NIGER- Sitrik asit üretimi

ASPERGILLUS FLAVUS

Aspergillus niger
Siyah Çürüklük (Küf Hastalığı)
soğan, sarımsak, incir ve turunçgil meyvelerinde

Prof. Dr. Ayten NAMLI

PENICILLIUM DIGITATUM

Penicillium roquefortii.

Prof. Dr. Ayten NAMLI

Çilek üzerinde gelişmiş Rhizopus sp.

Prof. Dr. Aytel NAMLI

MİKORİZALAR

- Yüksek bitki kökleri ile birlik oluşturan mantarlara mikorriza adı verilmektedir.
- ***Mycorrhiza*** terimi yunancadan türemiş olup "kök mantarı" anlamındadır
- Yeryüzündeki bitkilerin %90'ından fazlası mantarlarla böyle bir ilişki içindedir.

Mikorizaya sahip bitkiler ve mikorizadan yoksun bitkilerde gelişim

MİKORİZA ETKİSİ

Toyota trial

LİKENLER: Mantar- Alg ortak yaşam

KAYA YÜZEYİNDE LİKEN GELİŞMESİ

Likenler

- Bu organizmalar **mantar ve alglerin oluşturduğu ileri düzeyde bir simbiyoz** şeklidir.
- Likenler toprak oluşumunda önemli işleve sahiptirler.
- Tutundukları **kayaları salgıladıkları maddelerle yavaş yavaş parçalayarak kaya üzerinde ince bir toprak tabakası oluştururlar.**
- Daha sonra liken parçaları ve orada gelişen kara yosunlarının da katılmasıyla organik maddenin sürekli artması sonucu daha yüksek bitkilerin gelişmesine olanak sağlarlar.
- Çıplak kaya yüzeylerinde bu organizmalar tarafından ilk kolonizasyon oluşturulduktan sonra, protozoalar, nematodlar, rotatorlar için yeterli bir habitat ortaya çıkar.
- Bunları takiben kara yosunlarının bir örtü şeklinde gelişmesi ile ham toprağın oluşması, sürece hız kazanır.

Likenlerin Ekolojik Değeri

- **Toprak oluşumunu sağlama** (taş ve kayaları salgıladıkları asitler ile parçalayarak ufalanmasını sağlarlar)
- **Erozyonu önleme** (toprak likenleri toprağı hifleri ile tutarak dağılmasını önler)
- Toprakta yüksek bitkiler için gerekli olan **organik maddelerin artmasını** sağlarlar.
- Bazı **fauna üyeleri için yuva görevi** yaparlar.
- Likenlerle beslenen **hayvanlar için besin görevi** yaparlar.
- Dekoratif açıdan zengin görünüm sağlarlar (örn. Japon bahçe süsleme sanatında kullanılırlar)
- **Biyolojik indikatördürler.**

Likenler biyolojik indikatördürler

- Likenler hava kirliliğine olan duyarlılıkları nedeniyle **yaşadıkları bölgenin kirlilik derecesini gösteren indikatör görevi** görürler.
- Likenler yüksek bitkiler gibi kök, gövde, yaprak gibi organlara sahip olmadıkları için kirleticileri de nem ve yağmur suları ile birlikte tallus yüzeyleriyle emerler.
- Liken türlerinin dağılımıyla bir bölgenin hava kirliliği derecesini ölçmek mümkün olabilmektedir.

Toprak Faunası

- Büyüklüklerine göre
- Hayvanların habitat tercihi
- Beslenme yöntemleri,
- Hareket özelliklerine,
- Toprakta barınma (bulunma) zamanına göre sınıflandırılırlar.

Büyüklik kriteri kullanılarak toprak faunası sınıflaması;

- **Mikro fauna:** 200 μm 'den küçük hayvanlar bu grup içinde yer alır.
- **Mesofauna:** 200 μm -10 mm boyutundaki hayvanlar. Nematodların çoğu, rotiferler ve çeşitli gruplara ait üyeler bu grupta bulunur.
- **Makrofauna:** cm ile ölçülebilen hayvanlar olup, yer solucanları, salyangoz ve arthropod grupları ile bazı omurgalılar.
- **Megafauna:** Toprakta barınan bazı memeli hayvanlar.

Habitat Tercihleri bakımından sınıflandırma:

- Suyla dolu gözenekler ve agregatlar çevresindeki nemli film yüzeyleri olup bu kısım **akvatik bir mikro çevre,**
- Toprak atmosferinin hakim olduğu boşluklar olan **karasal mikro çevre.**

Beslenme Bakımından Sınıflandırma

- Canlı organizmalar ile beslenenler (*biophagous*)
- Ölü dokularla beslenenler (*saprohagous*)

Hareket özelliklerine göre sınıflandırma

1. Aktif toprak kazıcı organizmalar"

2. Aktif "kazıcı olmayanlar"

- Aktif kazıcı olmayan organizmalar toprak gözenek sistemi veya mevcut kanallardan yararlanırlar.

Solucanlar (Oligochaeta)

Solucanlar (Oligochaeta)

- Yer solucanları ancak nemli koşullarda aktif durumda bulunabilirler.
- Yer solucanları görece büyük canlılar olup aktif toprak işleyici özellikleri nedeniyle toprağın fizik özelliklerine etkileri vardır.
- Her türlü bitkisel artıklar, proteinli dokular ile beslenirlerse de, **ana besin kaynakları bitki artıkları, özellikle yaprak dokusudur.**
- Yutak sistemlerinde özel bir çene ve öğütücü kısım olmadığından besin maddelerini birlikte yutmuş oldukları ince taş parçacıkları yardımı ile öğütürler.
- Yer solucanları hem ayrışmakta olan bitki materyali, hem de mineral maddeleri sindirim sistemlerine alarak öğütür ve yararlanmadıkları kısımları dışkı halinde toprağa bırakırlar.
- Yumurta şeklinde toprağa bırakılan bu dışkılar normal topraktan daha fazla suya dayanıklı agregat özelliği , yarayışlı besin maddesi kapsamı bakımından daha zengindir.
- **Toprak faunasının pek çoğunun aksine, yer solucanları tarım toprakları için büyük öneme sahiptir.**
- Yer solucanlarının toprağı işleyerek açmış oldukları kanalların çeperleri, bu canlıların özel salgıları ile kaplanmış olduğundan oldukça dayanıklı bir boşluk sistemi sağlarlar.

Solucanların topraktaki dağılımları

- Kuzey yarı-kürede çayır ve orman arazilerin mull katmanlarında m² de yüzlerce bulunabilen bu canlılar asit podzol topraklarda yaygın olmayıp, metre karede onlar ile ifade edilebilirler.
- Tropik ve yarı-tropik bölgelerde ılıman iklimde olduğu kadar yaygın değildirler.
- Kuzey yarı-küre türleri nötral ve alkali koşullara adapte durumdayken, pek çok tropik ve güney yarı-küre solucanları asit koşullara daha iyi uyum sağlamıştır.

RİZOSFER;

- * Toprak yüzeyi ve özellikle toprağın bir parçası olarak tanımlanan ve bitki köklerinin direk etkisi altında olan RİZOSFER, genellikle mikroorganizma yoğunluğu ve mikrobiyal aktivite bakımından en zengin olan kısımdır.
- * Özellikle bitki kök bölgesinde yaşayan rizosfer mikroorganizmaları çok stabil bir toprak strüktürü oluşumunda özel bir öneme sahiptir.

Rizosferin toprakta bakteri populasyonu ve çeşitliliğine etkisi

Kökten uzaklık (mm)	Populasyon ($\times 10^9 \text{ cm}^{-3}$)	Belirlenen çeşit sayısı
0-1	120	11
1-5	96	12
5-10	41	5
10-15	34	2
15-20	13	2

Tablodan da görüleceği üzere, toprak yüzeyinden sadece 20 cm derinliğe inildikçe toprak bakterilerinin hem sayısı hem de çeşitliliğinde önemli şekilde azalma meydana gelmektedir.

Rizosfer yüzey toprağına kıyasla daha yüksek mikroorganizma sayısına, metabolik tür çeşitliliğine ve büyüme oranına sahiptir.

Rizosfer etkisi; populasyon yoğunluğu, büyüme oranı veya metabolik yeteneklilik gibi mikroorganizmaların aktivite ölçüm değerlerinin rizosfer ve yüzey toprağında kıyaslanmasıdır.

Rizosfer Etkisi: R/S

R: aktivite/birim rizosfer toprak ağırlığı

S:aktivite/birim yüzey toprak ağırlığı

Rizosfer etkisi en az 1, en çok 20 veya 100 değerine sahiptir. 1'den az değer rizosferde bazı engelleyici veya toksik etki olduğunun belirtisidir.